

SATUL ROMÂNESC ACTUAL CA AȘEZARE

O PREZENTARE DE ANSAMBLU

GHEORGHE SOCOL

Deceniile de dictatură comunistă au împiedicat societatea românească să-și continue mersul ascendent pe care îl urmase timp de circa un secol și să recupereze decalajul care o despărțea de țările cele mai dezvoltate. Dacă ar fi evitat episodul totalitar și dacă s-ar fi menținut avântul de după Marea Unire din 1918, este de presupus că, în prezent, România ar fi pe deplin sincronizată cu țările occidentale.

Dintre cele două medii rezidențiale, satul a suportat cel mai mult rigorile epocii care s-a încheiat cu revoluția din 1989. Cu resursele create aici a fost susținut în bună măsură programul de industrializare și, în general, de investiții; tot satul a fost acela care a asigurat surplusul de forță de muncă cerut de procesul accelerat de industrializare, cu prețul îmbătrânirii sale demografice.

Disponând după bunul său plac de valorile create de societate și disprețuind în fond agricultura și pe țărani, statul comunist și-a însușit sistematic plus-produsul creat în agricultură și l-a utilizat în alte domenii, lipsind satul de resursele care îi erau necesare pentru propria sa dezvoltare. Industrializarea este desigur un proces inevitabil și benefic, tot astfel poate fi socotită și mobilitatea rural-urban, însă ele nu trebuie să se realizeze, așa cum s-a întâmplat în ultimele decenii la noi, prin sacrificarea dezvoltării satului.

Cu o bună parte a resurselor create la fața locului însușite abuziv de statul totalitar și, totodată, rareori inclus în programele de investiții de anvergură ale autorităților, satul românesc a fost astfel lipsit de șansa unor schimbări structurale profunde care să-l aducă la un nivel de dezvoltare comparabil cu al localităților rurale din țările dezvoltate. Când a ajuns totuși în centrul de preocupări ale autorităților guvernante, așa cum s-a întâmplat în ultimii ani ai regimului ceaușist, aceasta a fost nu spre binele satului ci în paguba lui, din moment ce soarta care i se rezerva era sinonimă genocidului cultural.

Într-o caracterizare sintetică, rezultatul politicii rurale a regimului comunist este situarea satului românesc de astăzi în unele privințe la nivelul la care se găsea la jumătatea secolului: adesea ulițe la fel de noroioase pe vreme ploioasă sau pline de glod când este secetă, apa se aduce cel mai frecvent tot de

la fântână cu găleata, canalizarea și celelalte amenajări ecologice lipsesc aproape cu desăvârșire, deși poluarea depășește capacitatea naturii de a-i resorbi efectele, gradul de civilizație, modul de viață și calitatea vieții sunt departe de cerințele și posibilitățile oferite de sfârșitul mileniului.

Populația rurală reprezintă la noi în jur de 47% din populația țării. Localitățile rurale administrează și exploatează economic aproximativ 90% din suprafața României. Iată două cifre elocvente prin ele însele pentru a impune atenției diferiților specialiști (sociologi, economiști, arhitecți, ingineri) problematica complexă a dezvoltării rurale.

Investigarea atentă a satului reprezintă condiția prealabilă *sine qua non* a elaborării unor programe temeinic fundamentate de modernizare a localităților rurale. Punând la temelie lor cunoașterea multiplelor aspecte ale universului rural, strategia de ansamblu și programele sectoriale de dezvoltare și amenajare rurală pot contribui în mod efectiv la ridicarea gradului de civilizație a satului și a calității vieții celor ce trăiesc aici la nivelul cerințelor actuale.

Conduc de aceste considerente, Institutul de Cercetare a Calității Vieții al Academiei Române urmărește permanent, în cadrul unui program special, problematica satului. Datorită cercetărilor întreprinse în acest cadru am putut cunoaște mai bine unele aspecte ale nivelului de trai și sărăciei rurale, ale tranziției de la agricultura colectivistă la agricultura privată. Unele din rezultatele studiilor întreprinse de noi au fost deja făcute cunoscute sau sunt în curs de publicare, încât nu ne mai referim la ele¹. Dorim în schimb să prezentăm câteva date referitoare la sat ca așezare și la unele din instituțiile de importanță strategică pentru viața satului în general și calitatea vieții locuitorilor acestuia.

Menționăm că datele pe care le vom prezenta și considerațiile pe care le vom formula au rezultat sau sunt sugerate de cercetarea pe care institutul nostru a efectuat-o în vara anului 1994 împreună cu Institutul de Economie Agrară al Academiei Române. Cu prilejul acestei cercetări am efectuat anchete într-unul sau mai multe sate din toate județele țării. În total au fost investigate 105 sate din zona de câmpie, deal și submontană și am supus interviului dirijat 995 de subiecți, țărani în marea lor majoritate și persoane care se ocupă în mod nemijlocit cu agricultura. Satele au fost alese de așa manieră încât, prin diversitatea situației lor economico-sociale, să ofere un minimum de reprezentativitate pe ansamblul țării. Precizăm că în grupul de sate investigate a fost reprezentată în mod corespunzător categoria satelor necooperativizate înainte de 1989.

Cu acest prilej, ancheta desfășurată la nivelul gospodăriei particulare a fost întreită de ancheta privind situația pe ansamblu a comunității, realizată cu ajutorul unei *fișe a satului*. Am obținut astfel fișa satului a 82 de localități. Cu

¹ Zamfir Cătălin (coord.), *Dimensiuni ale sărăciei*, București, Editura Expert, 1995; Socol Gheorghe ș.a., *Impactul socio-uman al exploatării lignitului în zona Olteniei*, București, CIDE, 1995

excepția județului Călărași, din toate celelalte județe avem una sau mai multe astfel de fișe, încât putem considera că datele obținute cu ajutorul lor sunt destul de apropiate de valorile caracteristice pe ansamblul mediului rural. Informațiile dobândite prin intermediul *fișei satului* ne permit să arătăm cum se înfățișează în mod concret satul românesc ca așezare.

În afara zestrei locative nivelul de civilizație al oricărei așezări este indicat, între altele, de calitatea drumurilor de care dispune, de modul cum obține apa pe care o consumă, de existența sau inexistența canalizării, de amploarea pe care o are racordarea la rețeaua de electricitate. Calitatea vieții locuitorilor satului, viitorului satului depind apoi de astfel de instituții vitale cum sunt școala și rețeaua sanitară.

Mai întâi câteva cuvinte despre *drumuri*. Datele obținute confirmă aprecierea generală și comună despre calitatea inferioară a drumurilor pe care se circulă în satele noastre. Exceptând linia principală a satului, care se prezintă fie acoperită cu asfalt, fie sub formă de macadam, restul ulițelor sunt în majoritatea cazurilor de pământ. Moștenirea lăsată de vechiul regim în acest domeniu este așadar nesatisfăcătoare. În anii care au trecut de la revoluția din 1989, din cauza crizei economice și deficiențelor organizatorice, calitatea drumurilor s-a degradat și mai mult. Lucrările curente de întreținere efectuate de întreprinderile de specialitate, atât în cazul drumurilor asfaltate cât și al celor acoperite cu pietriș, au fost sistate sau rărite. Tradiția existentă în trecut ca obștea satului să se îngrijească de întreținerea drumurilor locale întârzie să fie repusă în funcțiune. Cum nu vor exista nici în anii următori mijloacele necesare întreținerii drumurilor inter și intracomunale, căile de comunicație din mediul rural vor rămâne în continuare precare. Or, este un fapt bine cunoscut, care rămâne valabil și în era informațională, progresul răzbate mai greu acolo unde nu există șosele bune. Iată de ce, până la modernizarea acestora, trebuie identificate și folosite toate posibilitățile pentru menținerea calității drumurilor din mediul rural cel puțin la cotele existente în prezent. Considerăm că de o reală utilitate în acest sens ar fi constituirea unui fond al căilor de comunicație realizat în principal din impozitele și taxele pe mijloacele de transport, care fond să rămână la dispoziția autorităților județene și comunale, și reintroducerea obligației comunităților rurale și a gospodăriilor de a întreține drumurile, cel puțin a celor intracomunale.

Indicatorul următor la care facem apel pentru caracterizarea gradului de civilizație al așezărilor rurale este *alimentarea cu apă*. Și din acest punct de vedere satul românesc n-a depășit stadiul premodern de evoluție, sursa de aprovizionare cu apă fiind în principal fântâna. Ca sursă de apă fântâna are desigur avantajul că oferă, în general, o apă nepoluată, de calitate biologică superioară. În același timp, are însă dezavantajul că nu permite introducerea unor echipamente casnice care sunt expresia unui grad sporit de confort cum ar fi baia și canalizarea. Dată fiind situația actuală, când introducerea alimentării

cu apă prin conducte este abia în stadiu incipient în mediul rural, și în acest domeniu aproape totul rămâne să fie făcut în anii și deceniile care vor urma. Alimentarea cu apă de la rețea este însă o sursă de confort și în mai mică măsură o pârghie a dezvoltării generale. De aceea timpul nu este atât de presant în acest caz.

Secolul al XX-lea este secolul electricității ca sursă de energie. Utilizată mai întâi în sfera industriei, în ultima jumătate de secol *electricitatea* a devenit omniprezentă în spațiul domestic. Fără aportul salutar al electricității, viața prozaică de zi cu zi, sub cele mai diverse manifestări ale ei, este astăzi de neconceput. Iată de ce folosirea ei pentru a caracteriza evoluția unei societăți în direcția modernizării este foarte oportună.

În ceea ce privește pătrunderea electricității în mediul sătesc, datele noastre ne arată că, în 45 de localități din cele 82 anchetate, nu există gospodării neracordate la rețeaua electrică.

În celelalte 37 de localități există 1.326 de gospodării, reprezentând 2,1% din numărul total al acestora, care nu au acces la binefacerea curentului electric. Privit strict matematic, procentul este desigur mic, dar judecată prin prisma semnificațiilor sale sociale cifra de mai sus dobândește o conotație mai puțin liniștitoare. Într-adevăr, nu este un fapt derizoriu ca peste 2% din gospodăriile sătești să fie lipsite de avantajele electricității.

Situația de mai sus nu este singurul aspect negativ în ceea ce privește prezența electricității în mediul rural. Poate mai grav decât acest aspect este faptul că electricitatea este prea puțin folosită aici în acele domenii care au o mai mare semnificație în ceea ce privește calitatea vieții, așa cum se întâmplă în mediul urban, și anume în domeniul casnic și recreativ.

În perspectivă, pentru a mări aportul curentului electric la ridicarea standardului de viață al satului nu sunt suficiente perfecționările de ordin tehnic, ca de exemplu extinderea magistralelor electrice sau creșterea accesibilității populației la această sursă de energie. Mai mult decât acestea, sporirea contribuției electricității la ridicarea gradului de civilizație a mediului rural este condiționată de nivelul general de cultură al sătenilor, care le creează noi trebuințe, noi aspirații.

În finalul acestor considerații, prin care am urmărit să punem în evidență câteva din particularitățile satului românesc contemporan, ne vom referi, de asemenea pe scurt, la două din instituțiile strategice al căror rol este decisiv pentru prezentul dar și viitorul lumii rurale: *școala și rețeaua sanitară*.

Deși nu pot fi negate unele realizări de ordin extensiv (gradul de cuprindere a copiilor și tinerilor în sistemul de învățământ, numărul sălilor de clasă, procentul de promovare etc) adevărul este că școala rurală a suferit în ultimele decenii un proces continuu de degradare. Dovada de necontestat a acestui adevăr este diminuarea alarmantă a proporției tinerilor din mediul rural care reușesc la examenul de admitere în facultăți.

Cu excepția institutelor de învățământ superior (care în mod firesc sunt absente în mediul rural) și a liceelor (care există dar sunt nejustificat de puține) satul dispune, în măsură satisfăcătoare, de toate celelalte unități de învățământ, respectiv de grădinițe, școli gimnaziale, școli profesionale. Spațiile de învățământ sunt suficiente pentru cerințele actuale, iar densitatea elevilor pe clasă se situează la valorile optime: între 20-25 de școlari. Înzestrarea unităților de învățământ cu echipament didactic este încă deficitară.

Lăsând de-o parte programa școlară, care nu corespunde cerințelor unui învățământ modern atât la sat cât și la oraș, ceea ce coboară nivelul învățământului în mediul rural este calificarea, stabilitatea și navetismul cadrelor didactice. Conform datelor oferite de *fișa satului*, în anul școlar 1993-1994 11,5% din satele anchetate aveau cel puțin jumătate din cadrele didactice necalificate, iar restul de 88,5% din sate doar majoritatea lor cu pregătire de specialitate. În ceea ce privește naveta, 30,3% din cadrele didactice din satele anchetate erau fie majoritatea navetiste, fie cel puțin jumătate din ele navetiste. În celelalte sate (69,7%) cadrele didactice erau nu în totalitate ci în majoritate localnici.

În aceste condiții nu poate fi vorba de învățământ de calitate. În consecință satul va fi lipsit de cadrele de care are nevoie, dacă nu se intervine pentru înlăturarea cauzelor care acționează în acest sens, respectiv dacă școala rurală nu este asigurată cu cadre didactice calificate și stabile.

Spre deosebire de sistemul de învățământ care dispune de unități școlare și de spațiile necesare, deficiențele asistenței medicale încep chiar cu baza materială. Astfel, cel puțin 26% din comune nu dispun de dispensare sau spitale; cabinetele stomatologice există doar în 50% din comune iar farmaciile sunt și mai rare. Unui medic îi revin, în mediul rural, conform datelor noastre, peste 1000 de locuitori, aproape de nouă ori mai mult ca în mediu urban. Numărul de medici care deservește o comună este de regulă mic (1-2 cadre medicale cu studii superioare în 37,8% din localitățile anchetate; în 23,2% din sate nu există nici un medic). Supraîncărcate cu pacienți sunt și cadrele sanitare medii, fiecareia revenindu-i în mediul rural, potrivit datelor noastre, circa 509 locuitori.

Promptitudinea asistenței medicale, o altă trăsătură a actului medical de calitate, nu poate fi asigurată în mediul rural din moment ce în marea majoritate a satelor medicii care deservește spitalele, dispensarele și cabinetele stomatologice sunt navetiști. Din cele 64 de localități în care există medici, doar în 10 sate (reprezentând 15,6% din total) majoritatea acestora sunt stabiliți în localitate, restul făcând naveta, uneori la distanțe de zeci de kilometri. Mai grav este că, în majoritatea satelor, după încheierea programului nu mai există nici măcar personal sanitar mediu care să poată fi de ajutor în caz de urgență.

Rămânerea în urmă a satului față de oraș și față de standardele contemporane poate fi ilustrată și cu alți indicatori ai civilizației contemporane

precum numărul *abonamentelor radio și tv, densitatea oficiilor poștale și a posturilor telefonice* și altele. Astfel, 26,9 din localitățile rurale nu dispun de oficiu poștal; un abonament radio întâlnim la 2,3 gospodării; telefonul este absent cu totul în 14,6% din sate, iar, când există, numărul deținătorilor de posturi telefonice este mic (pe ansamblu, un post telefonic, incluzându-le și pe cele publice, revenind la 8,1 gospodării).

Remedierea situației existente și crearea condițiilor care să asigure în mediul rural o calitate a vieții la nivelul exigențelor actuale oferă un câmp vast de activitate acțiunii de amenajare a teritoriului și lucrărilor publice.

BIBLIOGRAFIE

- • *Analele CIDE*, anul IV, vol 14, nr 4, 1994.
Dobrevna Stanka, *The family farm in Bulgaria. Traditions and changes*, în *Sociologia Ruralis*, vol. XXXIV, nr 4, 1994.
Gusti Dimitrie, *Sociologia militans*, ed. 2, 1946.
Harper Charles L., *Exploring social change*, New Jersey, Prentice Hall, 1989.
Pata Kristoq, Osmani Mislin, *Albanian agriculture: A painful transition to free market challenges*, *Sociologia Ruralis*, vol.34, nr.1, 1994.
Zamfir Cătălin (coord), *Dimensiuni ale sărăciei*, București, Editura Expert, 1995.